

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

**K vybraným aspektům zákona o trestní
odpovědnosti právnických osob ¹**

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: doktorské studium

2012
V. ročník

Autor: JUDr. Lukáš Bohuslav
Konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

¹ Článek vznikl na základě částečné finanční podpory grantového projektu GAUK č. 41610 Trestní odpovědnost právnických osob.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do V. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval(a) samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Praze dne 15. dubna 2012

.....
Lukáš Bohuslav

1. Úvod

Institut trestní odpovědnosti právnických osob lze považovat za zcela nový, svou povahou ojedinělý fenomén v zaběhnuté struktuře norem trestního práva hmotného a procesního, který byl do českého právního řádu inkorporován zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s účinností k 1. lednu 2012 (dále jen „zTOPO“). Cílem tohoto textu není popsat a analyzovat úpravu související s účinností zTOPO vyčerpávajícím způsobem, ostatně od toho jsou tu jiné publikace, avšak jeho ambicí je uceleným způsobem v přiměřeném rozsahu délce textu úpravu komplexně vyložit s upozorněním na určitá specifická a problematická ustanovení zákona. Článek se též stručně zabývá obecnými otázkami trestní odpovědnosti právnických osob.

2. Obecně k trestní odpovědnosti právnických osob

Důvody², které vedly k zakotvení této deliktní odpovědnosti, jsou zejména následující:

- a) *mezinárodní závazky* – mezinárodní smlouvy a předpisy Evropského společenství a Evropské unie stanovící a požadující zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob. Prostředky úpravy jsou však ponechány na vnitrostátní právní úpravě, na základě níž musí být právnickým osobám ukládány účinné, přiměřené a odstrašující sankce.
- b) *nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti* – rozhodovací procesy a mechanismy zejména uvnitř velkých korporací se stávají tak složitými, že je často téměř nemožné zjistit osobu odpovědnou za konkrétní rozhodnutí, individualizovat viníka a dohnat jej tak k trestní odpovědnosti. Projevuje se to zejména v případě tzv. organizované neodpovědnosti na více stupních řízení právnické osoby, kdy každý stupeň řízení v právnické osobě je odpovědný za část deliktního jednání a až souhrn dílčích jednání, konkrétních rozhodnutí znamená protiprávní jednání právnické osoby jako celku, kdy takováto právnická osoba je trestně odpovědná.
- c) *úprava normami trestního práva* – právní normy v rámci trestního řízení jsou dostatečnou zárukou obviněného k uplatnění jeho práv. Lze využít široké úpravy použitelných důkazních prostředků. ZTOPO zavádí speciální úpravu dílčích otázek

² K důvodům svědčícím pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu stejně tak jako k protiargumentům např. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, s. 81 an.

oproti trestnímu řádu, v opačném případě se užije právě trestního řádu, který úpravu trestního řízení detailně upravuje.

3. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob, mezinárodní dokumenty upravující trestní odpovědnost právnických osob

Trestní odpovědnost právnických osob je institutem angloamerického právního systému, tzv. common law. Tato deliktní odpovědnost se v Anglii aplikuje pravidelně již 19. století.³ Britské právo se však diametrálně odlišuje od kontinentálního právního systému, proto v podmínkách českého prostředí není trestní odpovědnost právnických osob dle tohoto práva příliš použitelná. V zemích Evropské unie byla trestní odpovědnost zavedena např. v roce 1976 v Nizozemsku, v Norsku v roce 1991, ve Francii v roce 1994, ve Slovinsku v roce 1994 (zvláštní zákon předpokládaný trestním zákonem byl vydán v roce 1999), ve Finsku v roce 1995, v Dánsku v roce 1996, v Belgii v roce 1999, v Estonsku v roce 2001, v Polsku v roce 2002, v Litvě v roce 2003, v Rakousku v roce 2005 či v Lucembursku v roce 2010. Do slovenského právního řádu byla zavedena k 1. září 2010 tzv. nepravá trestní odpovědnost. Právníkům osobě je tak dle této úpravy možno jako vedlejší důsledek trestného činu fyzické osoby uložit ochranné opatření, pokud došlo k účasti na trestném činu v souvislosti s činností právnické osoby. Prvním ochranným opatřením je dle ustanovení § 83a trestného zákona zabavení peněžité částky, a to v rozsahu od 800 do 1 660 000 euro. Druhým typem ochranného opatření je zabavení majetku dle ustanovení § 83b trestného zákona. Procesním důsledkem uložení ochranného opatření zabránění majetku je zahájení konkurzního řízení dle ustanovení § 423 trestného poriadku.

Z mezinárodních smluv, jež obsahují požadavek na zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob, byly v České republice již vyhlášeny a jsou proto pro Českou republiku závazné následující tři mezinárodní smlouvy pod hlavičkou Organizace spojených národů:

- Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu ze dne 9. 12. 1999
- Trestněprávní úmluva o korupci ze dne 27. 1. 1999
- Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích ze dne 17. 12. 1997

³ K tomuto např. Wells, C.: Corporation and Criminal Responsibility. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 86 an.

Značné množství předpisů požadujících zavedení deliktů odpovědnosti obsahuje *právo Evropské unie*. Lze uvést např. následující právní předpisy:

- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu ve spojení s Rámcovým rozhodnutím Rady 2008/919/SVV ze dne 28. listopadu 2008, kterým se mění Rámcové rozhodnutí 2002/475/SVV o boji proti terorismu
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí

Obecný požadavek jak mezinárodních úmluv, tak předpisů Evropské unie je, aby sankce, které jsou ukládány právníkům osobám, byly účinné (effective), přiměřené (proportionate) a odstrašující (dissuasive). Prostředky, jakými tak stát učiní, ať už se jedná o normy práva trestního, správního či občanského, jsou ponechány na jednotlivých státech.

4. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Česká republika byla před přijetím výše uvedeného zákona jedním z posledních (někdy se uvádí také posledním)⁴ ze států Evropské unie, která neměla problematiku trestní odpovědnosti právnických osob upravenou ve svém právním řádu. Nyní přijatý zákon, tedy zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, byl v pořadí již druhým legislativním pokusem o úpravu deliktů odpovědnosti právnických osob. ZTOPO byl vládou postoupen do Poslanecké sněmovny v březnu roku 2011. Poslanecká sněmovna jej pak schválila dne 27. 9. 2011. Dne 27. 10. 2011 byl schválen Senátem, následně pak postoupen prezidentovi republiky, který jej v rámci své diskrece z důvodu zavedení

⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim z roku 2011 (dále jen „důvodová zpráva“) uvádí, že Česká republika je posledním ze států Evropské unie, který předmětnou úpravu nepřijal. Návrh zákona lze nalézt na internetové adrese <<http://eklep.vlada.cz>> pod číslem jednacího předkladatele 700/09-II. K opačnému názoru přispívá studie Lex Mundi- Business Crimes and Compliance Criminal Liability of Companies Survey z roku 2008, která na s. 136 an. uvádí, že Řecko koncepci trestní odpovědnosti právnických osob ve smyslu účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí dosud také nepřijalo. Srov.: <http://www.lexmundi.com/images/lexmundi/PDF/Business_Crimes/Criminal_Liability_Survey.pdf>.

kolektivní viny do českého právního řádu, postihu nevinných osob a špatně zpracované úpravy procesních otázek trestního stíhání vetoval.⁵ Poslanecká sněmovna prezidentovo veto přehlasovala a zákon tak byl dne 22. 12. 2011 publikován ve Sbírce zákonů s velice krátkou legisvakační lhůtou na právní předpis tak významné povahy, neboť účinnost předpisu nastala k 1. 1. 2012. ZTOPO se skládá z 6 částí a celkem 48 paragrafů:

- 1) obecná ustanovení
- 2) základy trestní odpovědnosti právnických osob
- 3) tresty a ochranná opatření
- 4) zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám
- 5) zvláštní ustanovení o právním styku s cizinou
- 6) účinnost

4.1. Obecná ustanovení zTOPO, vztah zTOPO k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu

Předmětem úpravy zTOPO jsou dle ustanovení § 1 odst. 1 zTOPO podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, která lze právnickým osobám uložit, a řízení proti právnickým osobám.

Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob. Právnickou osobu lze definovat na základě ustanovení § 18 občanského zákoníku jako:

- a) sdružení fyzických nebo právnických osob,
- b) účelová sdružení majetku,
- c) jednotky územní samosprávy,
- d) jiné subjekty, o nichž to stanoví zákon.

Právnická osoba musí dle obecných kritérií naplňovat tyto znaky - právní subjektivitu, způsobilost k právním úkonům, způsobilost k protiprávním úkonům, název, sídlo, organizační strukturu a osamostatnění majetku.⁶ Trestní odpovědnost právnických osob se z logiky věci nevztahuje na trestní odpovědnost podnikatelů – fyzických osob.

⁵ Viz. <http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/7123.shtml>.

⁶ Fenyk, J., Smejkal, L.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 2.

Tresty a ochranná opatření, která lze právníckým osobám uložit. ZTOPO se vydává cestou sankcionování právníckých osob jednak formou trestů, kdy definuje relativně širokou škálu 8 trestů, a jednak cestou ochranných opatření.

Řízení proti právníckým osobám obsahuje úpravu speciálních ustanovení vůči trestnímu řádu – vztah k řízení o správním deliktu, místní příslušnost, společné řízení, zrušení, zánik a přeměna právnícké osoby, zajišťovací opatření či zastupování obviněné právnícké osoby v trestním řízení.

ZTOPO vychází **ze zásady speciality**, tedy nestanoví-li zTOPO jinak, použije se trestní zákoník a v řízení proti právnícké osobě trestní řád, není-li to z povahy věci vyloučeno. Je tedy možná úplná úprava dílčího institutu či problematiky v zTOPO (např. úprava rozsahu kriminalizace v ustanovení § 7 zTOPO), absence či nedostatek úpravy v zTOPO (např. dokazování) či částečná úprava v zTOPO a dílčí (částečná) úprava v trestním zákoníku či trestním řádu (např. úprava zajišťovacích opatření). Použití subsidiárních, obecných předpisů lze vyloučit např. v případě prohlídky těla a jiných podobných úkonů (§ 114 Tř) či osobní prohlídky (§ 83b Tř) stran právnícké osoby.

4.2. Místní působnost zTOPO

Při určování místní příslušnosti dle zTOPO se vychází ze zásady teritoriality, kdy působnost zákona je určena v případě, že trestný čin byl spáchán na území ČR, kde tak tedy došlo alespoň k jednání či následku trestného činu. Dle zTOPO se bude posuzovat trestnost činu spáchaného na území České republiky, dopustí-li se ho právnícká osoba, která:

- a) má v České republice sídlo – sídlo právnícké osoby upravuje § 19c ObčZ
- b) má na území České republiky umístěn svůj podnik⁷ či organizační složku
- c) v České republice alespoň vykonává svoji činnost – bude se jednat např. o pronajatou kancelář či jiný prostor, ze kterého právnícká osoba vykonává svoji činnost⁸,
- d) má v České republice svůj majetek – může se jednat o zahraniční právníckou osobu, která se dopustila jednání v cizině, přičemž následek nastal v České republice, a taková právnícká osoba bude mít uloženy svoje finanční prostředky na účtu banky v České republice.

⁷ Podnik definujeme jako soubor hmotných, osobních a nehmotných složek podnikání. K termínu podnik např. Pelikánová, I. Obchodní právo. I. díl, Praha: ASPI, 2005, s. 173 an.

⁸ Fenyk, J., Smejkal, L.: Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnícké osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 2.

4.3. Subjekty podléhající zTOPO (§ 6 zTOPO)

ZTOPO vychází z negativního vymezení osobní působnosti. Klade tak nárok na orgán činný v trestním řízení, který musí před zahájením trestního stíhání zvážit, zdali lze právnickou osobu v konkrétním případě stíhat. Dle ustanovení § 6 odst. 1 zTOPO nejsou trestně odpovědné:

- **Česká republika** – je vyloučena z trestní odpovědnosti jako právnická osoba veřejného práva sui generis. Je taktéž vyloučena odpovědnost všech organizačních složek státu, neboť tyto nejsou právnickými osobami (dle ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích „*organizační složka státu není právnickou osobou*“). Obdobně se bude postupovat i v případě cizích států⁹ a zřejmě i mezinárodních organizací.¹⁰
- **Územně samosprávné celky při výkonu veřejné moci.** V tomto případě bude úprava dopadat na obce, kraje a hl. m. Praha. Výkonem veřejné moci, jakkoliv není v zTOPO definován tento termín, bude vystupování a jednání územně samosprávných celků jako osob veřejného práva, které zajišťují jak výkon samostatné, tak přenesené působnosti. A contrario jsou tyto celky odpovědné za výkon práv v soukromoprávních vztazích. Lze si představit např. vystupování územně samosprávného celku jako právnické osoby soukromého práva jako nájemce, kupujícího či prodávajícího a vztazích z toho vyplývajících.

Trestní odpovědnost výše uvedených právnických osob veřejného práva však dle ustanovení § 6 odst. 2 zTOPO není vyloučena při jejich majetkové účasti na jiné právnické osobě. Bude se tak jednat o příspěvkové organizace (školy, divadla atd.) či účast v obchodních společnostech (např. právnické osoby zajišťující širší veřejný účel, jakými mohou být Technická správa komunikací, dopravní podniky, vodárenské společnosti atp.).

⁹ ZTOPO skutečnost, že cizí státy nejsou trestně odpovědné chybně neupravuje, vyplývá to však z povahy úpravy a z důvodové zprávy k zTOPO (s. 6 této důvodové zprávy).

¹⁰ K otázce trestní odpovědnosti mezinárodních organizací více Fenyk, J., Smejkal, L.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 16.

4.4. Rozsah kriminalizace trestní odpovědnosti právnických osob (§ 7 zTOPO)¹¹

ZTOPO taxativně definuje 79 trestných činů, které právnická osoba může spáchat a být tak za ně trestně odpovědná. Vymezení těchto trestných činů vychází zejména z mezinárodních úmluv a je rozšířeno o daňové delikty. Právnická osoba může spáchat jak přečiny, tak zločiny¹², které nalezneme v devíti hlavách trestního zákoníku. Jedná se o trestné činy:

- proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství
- proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti
- proti majetku
- hospodářské
- obecně nebezpečné
- proti životnímu prostředí
- proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci
- proti pořádku ve věcech veřejných
- proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy

V úpravě zTOPO absentují některé trestné činy, kterých by se mohla právnická osoba dopustit. Za příklad lze uvést trestný čin poškození věřitele (§ 222 TZ), způsobení úpadku (§ 224 TZ), pletich v insolvenčním řízení (§ 225 TZ), neoprávněného podnikání (§ 251 TZ), neoprávněného provozování loterie a podobné sázkové hry (§ 252 TZ) či trestný čin poškozování spotřebitele (§ 253 TZ).

¹¹ K rozsahu kriminalizace trestní odpovědnosti právnických osob viz. Bohuslav, L.: K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. In: Kriminalistika. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, č. 3, 2011, s. 161 an.

¹² Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let (§ 14 odst. 2 TZ). Zločiny jsou pak dle ustanovení § 14 odst. 3 TZ všechny trestné činy, které nejsou přečiny.

4.5. Trestní odpovědnost právnické osoby (§ 8 odst. 1 zTOPO)

Právnická osoba je subjektem způsobilým spáchat trestný čin. Vychází se z koncepce, že právnické osoby jsou způsobilé k právním, ale i protiprávním úkonům a jsou odpovědné v právních vztazích.

Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

- a) *statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*

Ustanovení písm. a) hovoří o statutárním orgánu, nebo osobě, která právnickou osobu zastupuje.¹³ Může se také jednat o jiné osoby, např. zaměstnance, pokud to tak vyplývá ze stanov právnické osoby či je to k pracovnímu zařazení takovýchto zaměstnanců obvyklé.

- b) *ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písm. a),*

V tomto případě se jedná o osobu pověřenou obchodním vedením či vedoucí zaměstnance, dozorčí radu či osoby vykonávající vnitřní kontrolní činnost.

- c) *ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo*

Ustanovení písm. c) je směřováno ke vztahu mezi ovládající a ovládanou osobou, jinak řečeno vztahem mezi mateřskou a dceřinou společností v rámci holdingu, kdy rozhodujícím je faktický stav, nikoliv formální pohled.

¹³ Statutárním orgánem se v případě veřejné obchodní společnosti myslí všichni společníci, případně jen někteří společníci či jeden společník, stanoví-li tak společenská smlouva (§ 85 obchodního zákoníku). U komanditní společnosti se statutárním orgánem rozumí komplementáři (§ 101 obchodního zákoníku). U společnosti s ručením omezeným to pak bude jeden či více jednatelů (§ 133 obchodního zákoníku). Statutárním orgánem akciové společnosti je pak představenstvo (§ 191 obchodního zákoníku). Pokud není ve stanovách akciové společnosti uvedeno jinak, jedná navenek jménem společnosti každý člen představenstva. Jinou osobou, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat, lze rozumět osobu jednajícím na základě plné moci včetně být jen konkludentního projevu.

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

Právnická osoba nebude odpovídat za exces zaměstnance, pokud dodržela vše, co lze od ní spravedlivě požadovat.

jestliže jí ho lze přičítat (podmínky přičitatelnosti jsou upraveny v ustanovení § 8 odst. 2 zTOPO).

4.6. Přičitatelnost trestného činu právnické osoby (§ 8 odst. 2 zTOPO)

Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu, jestliže byl spáchán

a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) zTOPO

b) zaměstnancem uvedeným pod písm. d) ustanovení § 8 odst. 1 zTOPO *na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.*

V českém trestním právu se dosud bezvýhradně uplatňovala zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za zavinění. ZTOPO zavádí kolektivní vinu právnické osoby, tedy kolektivní trestněprávní odpovědnost za předpokladu přičitatelnosti. Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob se mění na zásadu souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby, lépe řečeno na nezávislou souběžnou trestní odpovědnost fyzické a právnické osoby.¹⁴

Právnické osobě lze přičítat jednání zaměstnanců a osob v obdobném postavení pouze za určitých specifických okolností, které lze rozdělit do následujících kategorií:

a) rozhodnutí, schválení nebo pokyn orgánu právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) zTOPO

¹⁴ Jelínek, J., Herczeg, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012, s. 66.

- b) neprovedení takových opatření orgány právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) zTOPO, která alternativně
- I. měly provést podle jiného právního předpisu,
 - II. po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny,
 - III. neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Tyto skutečnosti kladou nárok na právnické osoby, aby zavedly preventivní programy v rámci právnické osoby, kterými lze předcházet trestné činnosti takové právnické osoby, systém proškolení zaměstnanců atp. Otázkou je, jak judikatura bude zacházet s pojmem „*lze spravedlivě požadovat*“, který je v trestním právu termínem zcela novým. Na právnickou osobu se tak kladou značné nároky ve smyslu předcházení trestné činnosti a opatřeních, která musí učinit.

4.7. Ještě několik poznámek k trestní odpovědnosti právnické osoby

Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, **nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba** jednala (§ 8 odst. 3 zTOPO). Trestní odpovědností právnické osoby **není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob** uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 zTOPO a naopak (§ 9 odst. 3 zTOPO). Jedná se zde o definovanou přípustnost výše uvedené souběžné trestní odpovědnost fyzické osoby a právnické osoby. **Pachatelem trestného činu je právnická osoba**, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v zTOPO (§ 9 odst. 1 zTOPO). Způsobem uvedeným v zTOPO se rozumí jak subjektivní, tak objektivní předpoklady trestní odpovědnosti. Pachatelem je **i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby** (§ 9 odst. 2 zTOPO). Lze tak hovořit o specifickém případě tzv. nepřímého pachatelství.

4.8. Účinná lítost (§ 11 zTOPO)

Účinná lítost je jednou z okolností zániku trestní odpovědnosti, ke které orgány činné v trestním řízení přihlížejí z úřední povinnosti. Lze tak hovořit o uplatnění preventivního přístupu před represivním postojem. Užití účinné lítosti dle ustanovení § 11 zTOPO však nevylučuje užití speciální účinné lítosti u trestného činu neodvedení daně, pojistného na

sociální zabezpečení a podobné povinné platby (§ 241 TZ) a trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině (§ 361 TZ).

K naplnění podmínek účinné lítosti dle zTOPO se vyžaduje dobrovolné upuštění právnické osoby od dalšího protiprávního jednání a alternativní naplnění jedné ze dvou následujících podmínek:

- a) právnická osoba musí odstranit nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, anebo zamezit škodlivému následku či jej napravit, nebo
- b) právnická osoba musí učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno.

Institut účinné lítosti vyplývající ze zTOPO však nelze aplikovat u korupčních trestných činů dle hlavy desáté dílu třetího zvláštní části trestního zákoníku - trestného činu přijetí úplatku dle § 331 TZ, trestného činu podplacení dle § 332 TZ a trestného činu nepřímého úplatkářství dle § 333 TZ. Důvodová zpráva k zákonu uvádí jako příčinu požadavek plynoucí z mezinárodních úmluv o boji proti korupci.

4.9. Sankcionování trestní odpovědnosti právnických osob¹⁵

V případě postihu právnických osob dle zTOPO hovoříme o sankcích, které se dělí na tresty a ochranná opatření. Je otázkou, nakolik může trestní právo kontrolovat trestné činnosti páchané právnickými osobami, ale také kriminogenním faktorům objevujícím se v těchto subjektech. ZTOPO přináší oproti obecné úpravě v trestním zákoníku zvláštní systém trestů, a to pomocí obdobných sankcí ukládaných fyzickým osobám, či sankcí zcela zvláštních.

Pokud neexistují smysluplné sankce za trestné činy spáchané právnickými osobami, tak ty mohou vidět jako málo výhodné, aby se chovaly jako řádné společnosti vzhledem ke skutečnosti, že mohou hodně ztratit, pokud méně svědomitá konkurence se takto chovat nebude. Sankcemi, které by měly mít ekonomickou povahu proti právnickým osobám, by se měla sledovat především účinnější ochrana významných společenských zájmů. Toho má být dosaženo hrozbou a výkonem trestních sankcí, které budou schopné ovlivnit jednání

¹⁵ K tomuto Bohuslav, L.: K sankcionování trestní odpovědnosti právnických osob. In: I. celostátní studentská vědecká konference SVOČ v oboru právo a právní věda / Pavel Šturma (ed.) - Praha: Univerzita Kalova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 61 an.

právnických osob žádoucím směrem. Mělo by být jakousi výstrahou pro jednatele, ředitele, resp. jiné odpovědné pracovníky, aby v rámci svých kompetencí ovlivňovali fungování společnosti správným směrem.

Při stanovení druhu trestu a jeho výměry (§ 14 zTOPO) přihlédně soud k povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů, zda právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, která má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost a k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby. Soud přihlédně i k *důsledkům, které může mít jejich uložení na třetí osoby*, zejména přihlédně k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem a věřitelů právnické osoby. Soud může uložit následující druhy trestů právnické osobě:

1. **Zrušení právnické osoby** - právnické osobě se sídlem v České republice, pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů. Trest zrušení právnické osoby nebude možné uložit, vylučuje-li její povaha právnické osoby.
2. **Propadnutí majetku** - bude moci soud uložit právnické osobě za spáchání zvlášť závažného zločinu¹⁶, kterým pro sebe nebo jiného získala nebo se snažila získat majetkový prospěch. Bez těchto podmínek bude moci soud uložit trest propadnutí majetku pouze v případě, že trestní zákoník uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje.
3. **Peněžitý trest** - ustanovení § 18 zTOPO upravuje peněžitý trest, jehož uložení však nesmí být na újmu práv poškozeného. Určuje denní sazbu nejméně 1 000 Kč a nejvíce 2 000 000 Kč. Při určení výše denní sazby soud zohlední majetkové poměry právnické osoby, zejména pak přihlédně k tomu, jaké prostředky nebo věci jsou zcela nezbytně potřebné k výkonu její činnosti. Počet denních sazeb se řídí ustanovením § 68 odst. 1 trestního zákoníku, tedy činí nejméně 20 a nejvýše 730 denních sazeb. V reálných částkách tak může být minimální peněžitý trest ve výši 20 000 Kč, maximální pak 1 430 000 000 Kč. Peněžité tresty s sebou nesou také nežádoucí sekundární důsledky (spill-over effect), které v konečném důsledku pocítí osoby odlišné od potrestané právnické osoby. Mohou jimi být zákazníci potrestané společnosti, kteří břemeno

¹⁶ Zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (§ 14 odst. 3 trestního zákoníku).

trestu ponese v podobě zvýšených cen určitého produktu. Mohou jimi být zaměstnanci společnosti, která jim v důsledku uložené pokuty buď může snížit mzdu, anebo může některé zaměstnance rovnou propustit. Udělená pokuta tak ve skutečnosti může být přenesena na zákazníky ve formě vzrůstajících cen nebo na zaměstnance, kteří se pro společnost, jež chce ušetřit, stanou přebytečnými.

4. **Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty** - soud rozhoduje o uložení trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty včetně propadnutí náhradní hodnoty za podmínek stanovených trestním zákoníkem.
5. **Zákaz činnosti** - na dobu jednoho roku až dvaceti let může soud právnické osobě uložit trest zákazu činnosti, byl-li trestný čin spáchán v souvislosti s touto činností.
6. **Zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži** - dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s uzavíráním smluv na plnění veřejných zakázek nebo s jejich plněním či s účastí v zadávacím řízení o veřejných zakázkách, koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, může soud uložit tento druh trestu.
7. **Zákaz přijímání dotací a subvencí** – soud může uložit tento druh trestu, dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s podáváním nebo vyřizováním žádosti o dotaci, subvenci nebo o návratnou finanční výpomoc, s jejich poskytováním nebo využíváním, anebo s poskytováním nebo využíváním jakékoliv jiné veřejné podpory.
8. **Uveřejnění rozsudku** – soud jej uloží, je-li třeba veřejnost seznámit s odsuzujícím rozsudkem. Zveřejnění odsuzujícího rozsudku může právnickou osobu stigmatizovat natolik, že zákazníci mohou její produkty ignorovat. Takový bojkot zákazníků pak může mít celkově o mnoho závažnější negativní efekt pro společnost nežli udělená pokuta. Je ovšem zřejmé, že takovýto potenciální účinek nelze dopředu předvídat. Pozitivním dopadem pak může být fakt, že se o protiprávním jednání právnické osoby dozví i zaměstnanci či spotřebitelé, kteří byli tímto jednáním poškozeni a kteří netušili, odkud zdroj poškození např. jejich zdraví přichází. Soud určí druh veřejného sdělovacího prostředku, ve kterém má být rozsudek uveřejněn, rozsah jeho uveřejnění a lhůtu určenou právnické osobě k uveřejnění rozsudku.

Za trestné činy spáchané právnickou osobou může soud uložit také **ochranné opatření** - zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Lze shrnout, že v zTOPO se vyskytuje členitá škála různého druhů sankcí, které se můžou stát vhodným nástrojem k sankcionování trestní odpovědnosti právnických osob v České

republice. Jejich charakter má dostatečně vhodný jak preventivní, tak represivní záběr. Je možné však uvažovat i o dalších druzích sankcí, které mají v trestní odpovědnosti právnických osob své místo. Jedná se např. o obecně prospěšné práce uložené právnickým osobám či zákaz reklamy či propagace zboží a služeb. Nedostatkem úpravy je zákaz činnosti členům statutárního orgánu či vedoucím pracovníkům tak, aby se nemohli protiprávního jednání dopouštět v jiné právnické osobě.

5. Procesněprávní úprava zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Úprava trestního řízení je pro právnické osoby vystavěna na obdobných základech a principech jako úprava trestního řízení pro osoby fyzické. Uplatní se základní zásady trestního řádu, jakými jsou např. zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, presumpce nevinny, zásada volného hodnocení důkazů, právo na obhajobu apod. Dále, níže uvedené dílčí otázky jsou upraveny v zTOPO speciálně oproti úpravě v trestním řádu. V ostatních případech se v trestním řízení užije úpravy trestního řádu, pokud toto není z povahy věci vyloučeno.

5.1. Vztah ke správnímu řízení (§ 28 zTOPO)¹⁷

V relaci trestního řízení k řízení správnímu se uplatní následující dvě zásady, kterými jsou:

- **překážka litispence (§ 28 odst. 1 zTOPO)** - zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnické osobě probíhalo řízení o správním deliktu.
 - V případě, že se bude jednat o totožnost skutku, kdy bude zachováno alespoň jednání či následek.
- **zásada ne bis in idem (§ 28 odst. 2 zTOPO)** – zákaz nového stíhání a potrestání téže osoby pro týž skutek.
 - Trestní stíhání proti právnické osobě nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže právnické osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno.

O stejném skutku lze vést trestní stíhání jak proti fyzické, tak proti právnické osobě.

¹⁷ Vztahem trestního a správního řízení se autor článku dále zabývá v příspěvku, který přednesl na Mezinárodní konferenci Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2012. Sborník, ve kterém bude článek zveřejněn, je v tisku.

5.2. Zajišťovací opatření (§ 33 zTOPO)

V případě důvodné obavy, že bude právnická osoba opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhána, může již v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předseda senátu obviněné právnické osob uložit:

- **dočasné pozastavení výkonu předmětu činnosti**
- **omezení nakládání s majetkem právnické osoby** (je-li stíhána pro trestný čin, za který lze očekávat uložení peněžitého trestu, a je-li obava, že výkon trestu bude zmařen nebo ztížen),

příčemž přihlédne i k důsledkům, které může mít uložení zajišťovacího opatření na třetí osoby.

Z důležitých důvodů může předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh dotčené právnické osoby povolit provedení úkonu, který se týká majetku, na nějž se vztahují zajišťovací opatření. Zajišťovací opatření se zruší nebo omezí, jestliže ho již není pro účely řízení třeba nebo není třeba ve stanoveném rozsahu. Právnická osoba, které bylo uloženo dočasné pozastavení výkonu předmětu činnosti či omezení nakládání s majetkem právnické osoby, má právo kdykoliv žádat o zrušení nebo omezení zajištění. O takové žádosti se musí neodkladně rozhodnout. Byla-li žádost zamítnuta, může ji právnická osoba, neuvede-li v ní nové důvody, opakovat až po uplynutí čtrnácti dnů od právní moci rozhodnutí.

Jedná se o doplňující formy zajišťovacích opatření podle trestního řádu. Nelze ovšem uvažovat o opatřeních ve vztahu k zajištění osob, kdy jako příklad lze uvést institut vazby podle ustanovení § 67 trestního řádu. Jako obecná zajišťovací opatření se však mohou uplatnit vydání a odnětí věci, zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, zajištění zaknihovaných cenných papírů, zajištění nemovitostí, zadržení a otevření zásilek, odposlech a záznam telekomunikačního provozu atd.

5.3. Místní příslušnost

ZTOPO upravuje pouze zvláštnosti oproti obecné úpravě trestního řízení stran místní příslušnosti. Jedná se o stanovení místně příslušného soudu. Prvním kritériem je místo spáchání trestného činu, tedy místo, kde byla vykonána trestná činnost. Nelze-li toto místo zjistit nebo byl-li čin spáchán v cizině, koná trestní řízení soud dle sídla obviněné právnické

osoby nebo soud, v jehož obvodu má obviněná zahraniční právnická osoba svůj podnik nebo organizační složku, Jestliže se výše uvedená místa nedají zjistit nebo jsou mimo území ČR, koná řízení soud, v jehož obvodu vyšel čin najevo.

5.4. Vyrozumění o zahájení a skončení trestního stíhání

O zahájení trestního stíhání proti právnické osobě vyrozumí policejní orgán příslušný orgán veřejné moci nebo osobu, které podle jiných právních předpisů vedou obchodní rejstřík nebo jiný zákonem určený rejstřík, registr nebo evidenci, orgán udělující licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě a orgán odpovědný za dozor nad takovou právnickou osobou. Tyto orgány nebo osoby vyrozumí předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce také o pravomocném skončení věci. V praxi se tak bude jednat např. o vyrozumění ČNB, která vykonává dohled nad bankami.

5.5. Společné řízení proti právnické a fyzické osobě

Proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě se koná společné řízení, jestliže jejich trestné činy spolu souvisejí, pokud tomu nebrání důležité důvody. Ve společném řízení vedeném proti právnické a fyzické osobě se trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby posuzuje samostatně.

5.6. Úkony právnické osoby

Úkony právnické osoby v trestním řízení lze rozumět takové úkony v trestním řízení, kterými je realizováno právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se obviněné právnické osobě kladou za vinu a k důkazům o nich, podávání návrhu a žádostí, nahlížení do spisů či podávání opravných prostředků. Za právnickou osobu činí tyto úkony ten, kdo je oprávněn jednat za právnickou osobu v řízení před soudem dle občanského soudního řádu (§ 21 odst. 1): její statutární orgán, tvoří-li statutární orgán více fyzických osob, jedná za právnickou osobu jeho předseda, popřípadě jeho člen, který tím byl pověřen; zaměstnanec, který tím byl pověřený statutárním orgánem; vedoucí odštěpného závodu nebo organizační složky či prokurista. V řízení může za právnickou osobu činit úkony současně jen jedna osoba. Činit úkony v řízení nemůže za právnickou osobu osoba, která je obviněným, poškozeným či svědkem v téže věci. Právnická osoba je oprávněna si zvolit zmocněnce. Příslušná ustanovení trestního řádu týkající se obhajoby nejsou úpravou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízená proti nim dotčena; neužijí se však ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě.

6. Základní důsledky pro právnickou osobu plynoucí ze zTOPO

Právnická osoba by měla, velmi zkráceně a obecně řečeno, jednat směrem navenek a chovat se ve svých vnitřních vztazích tak, aby naplnila následující nastíněné teze.¹⁸

- **Péče řádného hospodáře¹⁹** - obecné požadavky vyplývající z péče řádného hospodáře se velmi pravděpodobně uplatní i při interpretaci a aplikaci zTOPO.
- **Vypracování preventivních programů**
- **Interní kontrola a kontrolní mechanismy**
 - na všech úrovních právnické osoby
 - efektivní monitoring
- **Implementace opatření k zamezení nebo odvrácení následků včetně proškolení zaměstnanců**

7. Závěr

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim je účinný teprve od 1. ledna 2012. Vzhledem k velice krátké době, která od tohoto okamžiku uplynula, tak je praktické zhodnocení dopadů zákona těžko definovatelné. Dopad zákona lze vidět ve dvou základních rovinách. Tou první je efekt na postup orgánů činných v trestním řízení, které budou trestnou činnost právnických osob vyšetřovat a stíhat. Druhou skutečností je preventivní význam zTOPO, neboť právnické osoby se budou muset chovat obezřetně, aby jim trestní odpovědnost nemohla být přičtena podle ustanovení § 8 odst. 2 zTOPO.

¹⁸ K těmto důsledkům více u Fenyk, J., Smejkal, L.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluver ČR, 2012, s. 146 an.

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. června 2007, sp. zn. 5 Tdo 515/2007 říká, že *pojem péče řádného hospodáře lze chápat tak, že řádný hospodář činí právní úkony týkající se obchodní společnosti odpovědně a svědomitě a stejným způsobem pečuje o její majetek, jako kdyby šlo o jeho vlastní majetek.*